

RAZSVETLJENSTVO

- 18. stol.
- razvije se **miselno** in **idejno gibanje** v neki družbi □ KULTURNA, MISELNA, IDEJNA ŠIRINA
- **poudarjanje vsebine** (ne gre za slog)
- 1789 – **FRANCOSKA MEŠČANSKA REVOLUCIJA**

vse bolj se **razvija meščanstvo**

- cerkev in fevdalizem izgubljata moč, poudarja se **razum, znanje, svoboda, ...**

fevdalizem
↓
neukega kmeta čim bolj izkoriščati

meščanska ideologija
↓
razsvetliti kmeta, znanje, napredek

- filozofske osnove razsvetljenstva:
 - o **racionalizem** □ razum vodi človeka v napredek
 - o **empirizem** □ izkušnje, edini način človekovega spoznanja (empirično – izkušnost)
 - o **utilitarizem** □ korist, osnove in merilo napredka v življenju
 - o **poučnost** □ pisatelj mora z delom bralca o nečem podučiti

Edino merilo je razum, ljudi razsvetljujejo srednjeveške pokorščine

- začetki: Anglija, Francija
- vrste in zvrsti razsvetljenske književnosti:
 1. **POUČNA KNJIŽEVNOST**
 2. **POUČNO PESNIŠTVO** – didaktično (basni, epigrami-puščica, satirični roman/satira, drama, komedija)
 3. **RAZPRAVE, KRITIK**
 4. **STROKOVNA BESEDILA** in **PRIROČNIKI**
 5. **ENCIKLOPEDIJA**
- Predstavniki:
 - o Voltaire (Kandid ali Optimizem)
 - o Diderot (Rameaujev nečak)
 - o Defoe (Robinson Crusoe)
 - o Lessing (Emillia Galotti)
 - o Beaumarchais (Figarova svadba) □ Linhart – priredba = Matiček ...
 - o Goldoni (krčmarica Mirandolina)

o RAZSVETLJENSTVO NA SLOVENSKEM

- 18. stol.
- Socialna struktura Slovencev: VEČINOMA KMETJE, MALO IZOBRAŽENCEV
- ni slovenske zavesti
- ne razvije se kot drugje (ni enciklopedij), ampak se razvije NARODNOST, JEZIK, KULTURA
- zvrstna raznolikost:
 - o **posvetna književnost**
 - o učbeniki, pripočniki
 - o dramatika
 - o publicistična književnost – Vodnik, Novice
- Ideja: NARODA in JEZIKA, ZAVESTI SLOVENSTVA
- Razsvetljeni vladarji dovolijo šolanje, ustvarjanje v slovenskem jeziku
- **prerodni krožki:** razvijali razsvetljensko gibanje – NARODNOPREBUDNA DEJAVNOST (Pohlinov in Zoizov krožek)

- **POHLINOV KROŽEK:**

- oče Marko Pohlin
- začetnik razsvetljenske ideje pri nas
- slovnica □ KRANJSKA GRAMATIKA - 1768, slovar, pesniški almanah □ PISANICE (1779 - 1788) – 1. slovenski posvetni pesniški almanah
- Janez Damascen Dev prvi slovenski pesnik, pisec Pisanic

ZOISOV KROŽEK:

- baron Žiga Zois □ posvetno izobražen učenjak, vodja krožka, ...
- umetniški vrhunec
- razsvetljenski program – zvrstna različnost:
 - o vsak narod mora imeti slovnico
 - o popis zgodovine
 - o slovarji, strokovni priročniki, učbeniki, ...
 - o vsak narod mora imeti časopis
 - o dramska in pesniška dela
- v krog je zbiral posvetne ljudi in jim dajal naloge
- Valentin Vodnik, Anton Tomaž Linhart, ...

- VALENTIN VODNIK

- ljubljčan
- duhovnik
- usmeri se v posvetne zadeve
- delo: □ **tipična razsvetljenska širina:**
 - 1. slovenski časopis: **Ljubljanske novice** – sam ureja in piše (razprave, predavanje, ...)
 - praktično strokovne knjige: **Velika in mala pratika** (članki o zgod. geo, uganke, obnovljene pesmi, lune, ...)
 - poučne knjige: **Priročnik o babištvu**, **Kuharske bukve**
 - šolske strokovne knjige
 - pesništvo: **1. samostojna pesniška zbirka – Pesme za pokušino**, 1806 (budnice, ode, hvalnice, basni, ...)

o ANTIN TOMAŽ LINHART

- Zois ga navduši za slovenščino
- intelektuallec
- navdušen nad Shakespeajem
- na začetku piše v nemščini – začetki drame in pesništva so bili v nemščini
- dela v nemščini: Miss Jenny Love, Blumen aus Krain
- napisal zgodovino Slovencev (v nemščini – nepopolna, nedokončana)
- napisal prvo slovensko komedijo leta 1789 – **Županova Micka** (priredba), ideja: kmetje niso več podložniki
- leta 1790 – priredba fran. lit. teksta: **Figarove sodbe**, P. de Beaumarchais [bomarše] □ **Ta veseli dan ali Matiček se ženi**

satirična komedija:

posmehljiva, zbadljiva, epigramska–puščičasta, cinična, kritična na moralo določenih plastil družbe – graščak/baron □ kritizira nadutost, ...

- **TIPIČNA RAZSVETLJENSKA KOMEDIJA** z ROKOKOJSKIMI ELEMENTI

lahkotnost, vedrost, radoživost, šegavost,
razgibanost, živahnost

- zunanja zgradba: 5 DEJANJ
- notranja zgradba:
 - o kratko obdobje (od jutra do večera)
 - o dogajalni čas (slovenski prostor, gorenska)
 - o jezik: živahen, gorenjsko narečje, poln domislic
 - o osebe:
 - MATIČEK: graščinski vrtnar, baron ga povzdigne zaradi njegove: bistrosti, samopzavesti, odrezavosti, poštenosti, drznosti, svobodnosti, čustvenosti, ni idealiziran □ vse z namenom da bi dosegel nek CILJ □ bil srečen z Nežko